

Puude tuvastamisest tööelistel inimestel

Vaatamata sellele, et aasta alguses jõustunud töövõimereform on saanud hulgaliselt tähelepanu kõikvõimalikes meediakanalites ja väljaannetes, on reform ikkagi tekitanud puudega inimestes üksjagu segadust ja arusaamatusi.

Mida tähendavad mõisted töövõime hindamine, ühistaotlus, ühe ukse poliitika? Neid aitab selgitada **sotsiaalkindlustusameti ekspertiisi ja sotsiaaltoetuste osakonna juht Merlin Murumets**. Lisaks saab teada, kuidas toimub tööelise inimese puude tuvastamine, kaua see aega võtab, millised toetused on mõeldud puudega tööelistele ja miks on vaja puudega inimese kaarti.

Mis on puue?

Puue on inimese tevisekahjustus, mis koosmõjus erinevate suhtumuslike ja keskkondlike takistustega ei lase inimesel ühiskonnaelus osaleda teistega võrdsetel alustel. Tervisekahjustus üksi ei ole puue. Puue võib olla ajas muutuv, kuna tevisekahjustus, inimese toimetulek ja keskkond võivad muutuda – kas paremuse või halvemuse poole. Näiteks haiguse progresseerumine või osaline tervenemine operatsiooni, uue abivahendi vm tulemusel. Seetõttu hinnatakse inimest teatud aja tagant uuesti. Korduvhindamisel vaadatakse seda, kas toimetulek on muutunud, kas kõrvalabivajadus on suurenenud või hoopis vähenenud.

Tööelane inimene (alates 16 eluaastast kuni vanaduspensionieani) on puudega, kui tema igapäevatoimingud ja ühiskonnaelus osalemine on terviseprobleemide tõttu raskendatud, piiratud või takistatud.

Puude raskusastmeid on kolm – **sügav, raske ja keskmine puue**. Keskmine puue on inimesel, kelle igapäevatoimingutes ja ühiskonnaelus osalemine on raskendatud. Raske puue on inimesel, kelle igapäevatoimingutes ja ühiskonnaelus osalemine on piiratud. Sügav puue on inimesel, kelle igapäevatoimingutes ja ühiskonnaelus osalemine on täielikult takistatud.

Kuidas puuet taotleda?

Kui soovid taotleda ainult puude tuvastamist, siis tuleb esitada taotlus sotsiaalkindlustusametile.

Taotluse leiad sotsiaalkindlustusameti kodulehelt:

(<https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/iseteenindus/blanketid#Ekspertiisi%20blanketid>). Selle saab inimene mugavalt kodust lahkumata ära täita, digitaalselt allkirjastada ja ameti e-postile info@sotsiaalkindlustusamet.ee saata. Taotlust võid saata ka posti teel aadressile Endla 8, Tallinn 15092. Kui aga vajad abi taotluse täitmisel, siis tasub tulla sotsiaalkindlustusameti klienditeenindusse, kus saad taotluse täita meie klienditeenindaja abiga.

Taotluse võib sinu eest täita ka sinu pereliige, hooldaja, sotsiaaltöötaja või keegi teine. Sel juhul vajame taotlusele lisaks sinu allkirjale ka sind abistanud isiku allkirja. Kui taotluse allkirjastab üksnes sinu abistaja, siis tuleb taotlusele lisada volitust tõendav dokument. Volitus võib olla nii lihtkirjalik kui notariaalselt kinnitatud.

Kuna taotlus töövõime hindamiseks ja puude tuvastamiseks on samal vormil, sealt ka nimi *ühistaotlus*, saad üheaegselt taotleda töövõime hindamist ja puude tuvastamist. Ühistaotluse võid esitada nii töötukassale kui sotsiaalkindlustusametile.

Abiks taotluse täitmisel

Oluline on kirjeldada oma seisundit ja võimekust vastavalt tegelikkusele, arvestades oma igapäevategevusi ja toimetulekut. Kui sul on raskusi oma seisundi sõnastamisega, esita endale mõttes näiteks küsimusi „Kuidas ma seda teen?“, „Millistes olukordades see tavaliselt juhtub?“ või „Kui

tavaliselt pean...tege ma, siis mismoodi ma seda teen?". Valusid või takistusi aitavad tuua välja, kui vastata küsimustele „Mida ma tunnen?“ või „Mis mind takistab?“.

Taotluses küsimustele vastates arvesta, et tegevus peab olema sinul sooritatav:

- **tavapärasest mõistes ohutult** – tegevus ei tohi olla teostatud ülisuure pingutusega;
- **piisavalt hästi**;
- **nii tihti kui vajalik** – tegevust peab olema võimalik korrata kohe pärast selle lõpetamist või väikese ajavahemiku möödumisel, see ei tohi kaasa tuua nii suurt kurnatust, et peale üht korda rohkemaks jõudu ei jätku;
- **mööduka aja vältel** – tegevus peab olema sooritatav mõistliku aja jooksul. Üldjuhul võib arvestada mõistlikuks enam-vähem kaks korda niipalju aega, kui see võtaks tervisekahjustusega inimesel;
- iga küsimuse juures oleval vastusevariandid **"seisund on muutlik"** tuleks kasutada siis, kui vastava tegevuse tegemine mõnikord on võimalik ja mõnikord mitte. Kui seisund on muutlik, tuleb täpsustuste lahtis viimast võimalikult selgelt kirjeldada, milline on sinu tegevuste suutlikkus nõu peal ja milline nõu halval peal (heal perioodil/halval perioodil), kui sageli esineb enesetunde halvenemist.

Sotsiaalkindlustusametis ekspertarstide nõunik Meris Tammiku soovitus taotluse täitjatele:

Taotluse täitmisel on kõige olulisem vastata ausalt ja objektiivselt. Piirangute ja vaevustega liialdamine ei ole tulemuslik, sest ekspertarst kontrollib kõiki väited sissekannete järgi haiguslugudesse.

Töötav taotleja peaks kirjeldama ka seda, milliste tööülesannetega tal raskusi on, see annab arstile informatsiooni praktilisest sooritusvõimest, lisaks terviseinfole.

Kindlasti on vaja ära märkida abivahendid – milliste tegevuste juures ja kui sageli taotleja neid vajab. Kogu küsimustiku IV peatükk („Abivahendid, kõrvalabi, rehabilitatsioon ja muud teenused“) on oluline, sh kõrvalise abi vajadus – millistes situatsioonides või milliste tegevuste juures.

Ettekujutuse inimese reaalsest võimekusest ja piirangutest saab ekspertarst aga kehalist ja vaimset võimekust kirjeldavate valdkondade küsimustiku osas (V peatükk). Näiteks liikumise hindamisel tuleb kirjeldada mitte ainult abivahendite olemasolu, vaid kas abivahendeid saab efektiivselt kasutada. Kirjelda kui palju nendes reaalselt liikumise juures abi on – st kas ja millised piirangud esinevad ka abivahendit kasutades ja millal („nt talvel libedaga ei saa proteese kasutada, kasutab ratastooli või invatransporti“) vms. Kõrvuti meditsiinilise informatsiooniga võimaldab see ekspertarstil ühiskonnaelus osalemise piiranguid paremini hinnata.

Küsimustikku tuleb taotlejal lugeda tähelepanelikult – paljudes küsimustes on sõnad „Kas suudate ilma raskusteta...“ või „Kas suudate ilma kõrvalise abita...“ sooritada üht või teist toimingut. Kui esinevad piirangud, siis oleks vaja täpsustada, millistes situatsioonides või milliseid toiminguid tehes need peamiselt avalduvad ja mil määral on taotleja piirangutega kohanenud.

Iga valdkonna küsimuste juures on veel ka täiendav võimalus kirjeldada ja täpsustada tervises seisundist tulenevaid muid probleeme. Siia saab taotleja panna kirja kõik, mida valdkonna küsimustes ei küsitud aga taotleja peab oluliseks – seda ruumi on soovitatav julgelt kasutada.

Kaua puude tuvastamise protsess aega võtab?

Kui inimene taotleb ainult puude tuvastamist, siis annab inimese tervises seisundile hinnangu sotsiaalkindlustusametiga lepingu sõlminud ekspertarst. Ekspertarsti hinnangule tuginedes teeb puude otsuse meie menetleja, olles veendunud, et otsuse tegemisel on arvesse võetud ka kõik ühiskondlikud asjaolud.

Otsuse puude tuvastamise või mittetuvastamise kohta teeb sotsiaalkindlustusamet hiljemalt 15 tööpäeva jooksul alates otsuse tegemiseks vajalike andmete saamisest.

Kui inimene on esitanud nn *ühistaotluse*, st taotlenud samaaegselt töövõime hindamist ja puude tuvastamist, siis sellisel juhul annab inimese terviseseisundile eksperthinnangu ekspertarst, kes töötab tervishoiuasutuses ja kellega töötukassa on sõlminud vastava lepingu. Sama ekspertarsti hinnang on aluseks ka sotsiaalkindlustusametile puude tuvastamiseks. Lisaks on puude tuvastamisel oluline roll ka sotsiaalkindlustusameti menetlejal, kes hindab inimese taotluses kirjeldatud laiemalt. Näiteks, millised raskused võivad taotlejal olla jõudmaks arstiabini, poodi, kooli jne. Viimasel on õigus muuta ka puude otsust või suunata inimese taotlus täiendavaks arstlikuks ekspertiisiks sotsiaalkindlustusameti ekspertarstile.

Ühistaotluse menetlemine algab **alati** töövõime hindamisega töötukassas. Töötukassa kaasab töövõime hindamiseks ekspertarsti, kelle hinnangu alusel koostab **töövõime hindamise otsuse 30 tööpäeva jooksul** alates otsuse tegemiseks vajalike dokumentide saamisest. Kui töötukassa on oma otsuse ära teinud, algab puude tuvastamise protsess sotsiaalkindlustusametis. Puude tuvastamise otsuse teeme hiljemalt **15 tööpäeva jooksul alates töövõime hindamise otsuse saamisest**. Puude tuvastamisel võtame aluseks töötukassa ekspertarsti hinnangu sinu terviseseisundi kohta. Seega, **töövõime hindamine ja puude tuvastamise protsess võib aega võtta kuni 45 tööpäeva** ning kõigepealt saad sa töötukassalt töövõime hindamise otsuse ja seejärel sotsiaalkindlustusametilt puude otsuse.

Sa saad ka ise aidata kaasa, et menetlused oleksid võimalikult kiired ja otsust ei peaks pikalt ootama. Käi vähemalt 6 kuud enne taotluse esitamist oma arsti vastuvõtul, et andmed töövõime hindamiseks ja puude tuvastamiseks oleksid asjakohased ja piisavad. Menetlustähtaeg võib pikeneda kui e-tervise infosüsteemis olevad andmed ei ole piisavad otsuse tegemiseks ning vajame sinu arsti käest täiendavaid andmeid. Sellisel juhul võtame sinuga kindlasti ühendust ja teavitame menetluse pikenedamisest.

Milline on tööealise inimese puude tuvastamise meetodika?

Puude tuvastamisel võtame arvesse inimese terviseseisundit, tegevusvõimet, elukeskkonda. Muuhulgas arvestame, kas ja kui palju leevendavad piiranguid määratud ravi ja abivahendid.

Puude tuvastamise taotluses tuleb inimesel vastata küsimustele, mis puudutavad inimese toimetulekut ja hakkamasaamist 7 valdkonnas – liikumine, käeline tegevus, suhtlemine, teadvusel püsimine ja enesehooldus, õppimine ja tegevuste elluviimine, muutustega kohanemine ja ohu tajumine, inimestevaheline lävimine ja suhted.

Taotluse küsimustele vastates annab inimene kõigepealt ise hinnangu oma toimetulekule ja hakkamasaamisele. Seejärel hindab ekspertarst inimesel esinevaid piiranguid. Ekspertarst hindab piiranguid nullist neljani (0 - piirangut ei tuvasta, 4 - esineb täielik piirang). Ekspertarst peab antud hinnangut põhjendama. Taotlust viimasena läbi vaatav sotsiaalkindlustusameti menetleja võib ekspertarsti hinnangut inimese sotsiaalset suutlikkust arvesse võttes korrigeerida, mis võib mõjutada määratavat puude raskusastet.

Puue ja selle raskusaste tuvastatakse valdkonna järgi, milles esinevad piirangud on kõige suuremad.

Puude otsusel märgitakse ära kõik inimesel esinevad funktsioonihäired vastavalt puude raskusastmele.

Puude tuvastamise otsus ei ole kindlasti automaatne otsus, vaid põhjalikult kaalutletud ekspertarsti ja menetleja koostöös tehtud otsus.

Millised toetuseid maksab sotsiaalkindlustusamet puudega inimestele?

Sotsiaalkindlustusamet maksab puudega inimestele sotsiaaltoetusi, mille eesmärgiks on osaliselt kompenseerida puudest tulenevaid lisakulutusi, näiteks on vaja abivahendeid või nende hooldust, rehabilitatsiooni või on lisakulutused seotud transpordi, töötamise või õppimisega.

Igakuseid sotsiaaltoetusi maksame iga kuu 5. kuupäeval vastavalt inimese soovile, kas tema pangaarvele või kojukandena.

Igakuiselt makstava **puudega tööealise sotsiaaltoetuse** taotlemiseks eraldi **taotlust esitama ei pea**, kuna see on juba üks osa puude taotlusest. Üldjuhul ei ole ka korduval puude tuvastamisel vaja uut sotsiaaltoetuse taotlust esitada. Erandiks on olukorrad, kus toimub üleminek ühest sihtgrupist teise, näiteks puudega laps saab tööealiseks. Igakuist sotsiaaltoetust maksame vastavalt sinu puude raskusastmele ja valdkonnale, kus esinevad kõige suuremad piirangud.

Tihti on küsitud, miks on minu igakuiselt makstava sotsiaaltoetuse summa muutunud, kuigi puude raskusaste on jäänud samaks? Puudega tööealise inimese toetuse maksamisel oleme alates 2017. aasta algusest läinud järk-järgult üle uuele toetuse määramise süsteemile. Kui varasemalt tuvastati koos puude otsusega ka iga inimese individuaalne puudest tulenevate lisakulude protsent, mille järgi toetuse summa määrati, siis nüüd sõltub toetus kahes asjast:

- sinu puude raskusastmest;
- ja valdkonnast, milles sinu funktsiooni kaotus või kõrvalekalle enim esineb;

Lisaks igakuisele sotsiaaltoetusele on võimalik taotleda ka **toetusi seoses õppimise ja täiendkoolitusega**. Kui oled puudega üksikvanem, siis **puudega vanema toetust**. Nende toetuste kohta saad rohkem infot sotsiaalkindlustusameti kodulehelt.

Sotsiaaltoetuse arvutamise aluseks on sotsiaaltoetuste määr kuus, mis 2017. aastal on **25,57 eurot**.

Puuet saab tõendada puudega isiku kaardiga

Puudega isiku kaardiga saad erinevate teenusepakujate juures lihtsalt tõendada oma puude raskusastet ja õigust saada teenustelt soodustust. Kaarte väljastab sotsiaalkindlustusamet nii lastele kui täiskasvanutele. Soodustusi võib saada näiteks ühistranspordis, praamisõidul, muuseumides ja teatrites. Täpsemat infot saab soodustuste kohta Eesti Puuetega Inimeste Liidu kodulehelt.

Ka puudega isiku kaarti saad taotleda koos puude taotlusega. Väljastame kaardi sulle 10 tööpäeva jooksul arvates puude otsuse tegemise päevast. Kaart kehtib sama kaua kui sinu puue. Kui taotled puude tähtaja lõppemisel puuet korduvalt ja sul on kaart varem olnud, väljastame sulle uue kaardi ilma taotlust esitamata. Puudega isiku kaart on tasuta.

Kui varasemalt on tuvastatud lisaks ka püsiv töövõimetus ja väljastatud pensionitunnistus, milles info puude kohta, siis pärast püsiva töövõimetus otsuse lõppemist muutub pensionitunnistus kehtetuks ja uut infot puude tuvastamise kohta me pensionitunnistusele ei kannu.

Kui puude otsus tundub ebaõiglane?

Kui sa ei ole puude otsusega nõus on sul õigus esitada sotsiaalkindlustusametile vaie. **Vaie tuleb sotsiaalkindlustusametile esitada 30 päeva jooksul arvates päevast, mil sa puude otsusest teada said.**

Vaie võib olla kirjutatud vabas vormis, oluline, et kirjas oleks asjaolud ja põhjendused, miks sa arvad, et otsus ei ole õige ning selgelt väljendatud taotlus, mida sa soovid vaide esitamisega saavutada. Vaie peab olema allkirjastatud omakäeliselt või digitaalselt. Kui vaide allkirjastab sinu esindaja, siis tuleb lisada vaidele volitust tõendav dokument.

Vaideotsuse teeb sotsiaalkindlustusamet 30 päeva jooksul alates vaide saamise päevast. Mõjuvatel asjaoludel võib vaide läbivaatamise aeg ka pikeneda, millest kindlasti vaide esitajat ka informeerime.